

ION CANTACUZINO ȘI ARTELE PLASTICE*

Dr. Bogdan Constantin

Se cunoaște destul de puțin că un lăcaș științific, un adevărat templu al științelor medicale românești, de recunoscut prestigiu național și internațional, a fost concomitent un focar de cultură care a dinamizat peste trei decenii cultura românească, în jurul căruia au gravitat personalități de seamă ale culturii românești, care a lansat, a încurajat și susținut afirmarea unei serii întregi de oameni de artă. La fel, creatorul acestui mare institut, profesorul Ion Cantacuzino, este cunoscut mai ales ca savant și mai puțin ca om de cultură, cu dimensiunea unui *uomo universale*.

Prestigiul și autoritatea acestei valoroase instituții și îndeosebi ale ctitorului ei, susținerea morală și materială au stat la baza multor prietenii între creatori de știință și creatori de artă, a căror apartenență la «Grupul de la „Cantacuzino”» a contribuit la afirmarea lor în știință, în cultura, în arta țării noastre și chiar dincolo de hotarele țării.

Dacă s-ar pune problema alegerii personalității medicale cu cea mai pregnantă prezență în cultura românească (și de fapt, cum vom constata, și în cultura europeană), apoi aceasta n-ar putea fi decât profesorul *Ion Cantacuzino* – naturalist, biolog, medic, bacteriolog, cercetător, organizator de sănătate, profesor creator de școală, dar în egală măsură, literat, om de cultură, muzician, colecționar și critic de artă, fondator de instituții de cultură, mecena al artiștilor.

N-a fost doar un medic iubitor de cultură, cu hobby-uri artistice, cum sunt mulți alții, cultura fiind, cum s-a spus, ținând cont de numărul mare al medicilor consumatori dar și creatori de cultură – literatură, muzică, arte plastice – a doua vocație a medicului; el a fost o personalitate culturală de primă dimensiune, a țării sale, dar și europeană, un *uomo universale*. Opera sa exprimă în cel mai înalt grad o simbioză perfectă a două dintre cele mai mari creații umane – știința și cultura. „Științele, scria Anatole France, desfăcute de litere, rămân mașinale

și brute, iar literele fără științe, sunt găunoase, substanța lor fiind știința“. La noi, Victor Săhleanu, într-un amplu eseu „Arta rece și știința fierbinte“, a tratat admirabil legăturile simbiotice dintre știință și arte. Spre a înțelege mai bine creația științifică și culturală a lui Ion Cantacuzino, este locul potrivit să reluăm în rezumat câteva idei esențiale ale eseului lui Victor Săhleanu: „Cultura modernă nu mai este exclusiv sau predominant literar-artistică, ci o împletire armonioasă de cultură științifică și artistică, de cunoaștere și trăire, a căror fuziune organică este demonstrată de faptul că artistul se ocupă din ce în ce mai mult de realități obiective, iar omul de știință așază la baza teoriilor sale realitatea emoțională; prin știință, omul descoperă natura încercând s-o subordoneze intereselor sale, prin artă omul se descoperă pe sine însuși și se reazăază în fruntea tuturor valorilor. În mod dialectic unitatea dintre utilizare și contemplare, dintre sensibilitate și rațiune, dintre știință și artă sunt condiții ale progresului umanității. Fără rațiune, antropoidul nu s-ar fi înălțat până la cultură, dar numai cu rațiune omul ar cădea afară din cultură; este de ajuns să ne imaginăm o lume strict rațională sau dimpotrivă, una clădită numai pe sensibilitate“.

În același sens, cu referire la profesorul Ion Cantacuzino, pentru care avea o mare prețuire, Tudor Arghezi nota: „Alcătuind din elementele naturii, omul aparține acesteia, o rezumă îmbogățind-o. În această identificare se regăsește izvorul primitiv al cunoașterii științifice și al creației artistice. Ion Cantacuzino iubește natura simplu ca un frate și o cunoaște cu inteligența savantului“.

Obârșia sa era imperială bizantină (Împăratul Ioan al VI-lea Cantacuzino, 1347-1354), princiară și nobiliară românească (printre înaintașii săi s-au numărat domnitori, înalți dregători și cărturari de seamă care au marcat istoria noastră).

Cantacuzinii au realizat o legătură, ca o punte, între Bizanț și principatele române de peste Dunăre.

*Expunere prezentată la a 6-a „Conferință Națională a SMSPR“, 10 nov. 2007

Implicarea în cultură a tuturor generațiilor de cantacuzini, implicare creativă care a contribuit la europeanizarea principatelor românești a fost o permanență, o tradiție perpetuată timp de aproape patru secole, de la descinderea primilor cantacuzini pe pământ românesc (1611 în țara Românească și 1630 în Moldova) și până în zilele noastre – regretatul psihiatru, medic-scriitor, critic de artă, cineast Ion Cantacuzino, fiul său, actorul șerban Cantacuzino și alții.

TRADIȚIILE CULTURALE ALE CANTACUZINILOR; PRECURSORII

Neamul cantacuzinilor a marcat prin mulți dintre reprezentanții săi istoria politică a țării, evoluția sa culturală, afirmarea noastră internațională, lărgirea orizontului cultural, fiindcă ei, cantacuzinii, au fost spirite umaniste, dotați cu pasiuni cărturărești și, nu în ultimul rând, cu dragoste de țară.

O trecere în revistă a contribuției cantacuzinilor la cultura românească din perspectivă diacronică, poate reține următoarele:

- Postelnicul Constantin Cantacuzino (tatăl domnitorului șerban Vodă) asigură traducerea definitivă și tipărirea (1688) pe cheltuiala proprie a Bibliei, (traducerea începută de Nicolae Milescu), operă monumentală pentru dezvoltarea limbii literare la noi.
- Cantacuzinii munteni au avut o contribuție deosebită la înflorirea picturii și arhitecturii în Țara Românească în a doua jumătate a sec. al XVII-lea, sub influența tendințelor înnoitoare ale Renașterii italiene târzii, prin rafinarea și laicizarea concepției artistice. Păstrând proporția, cantacuzinii au sprijinit înflorirea culturii și a artelor așa cum alte familii celebre au făcut-o în alte țări, ca de pildă, familia Medici în Italia. Cei doi mari zugravi realiști ai țării, Pârvu Mutul și Constantin Zugravul, au fost pictorii de curte ai familiei Cantacuzinilor, influențați de gustul artistic rafinat și modern al boierilor iubitori de cultură și de artă.
- Sub influența Cantacuzinilor începe perioada de maturitate artistică a arhitecturii noastre, împlinite prin consolidarea stilului muntenesc („brâncovenesc“ cum avea să intre în istorie), caracterizat prin echilibru și armonie între construcție și decorație, meșteșugul alegerii și reprezentării volumelor, expresia degajată și simțul culorii, monumentul cel mai reprezentativ fiind Mănăstirea Horezu, a cărei frescă înfățișează întreg neamul cantacuzinesc,

ridicată sub isprăvnicia lui Pârvu Cantacuzino.

- Ctitoriile Spătarului Cantacuzino care avea temeinice cunoștințe de arhitectură – Spitalul Colțea (numele de Colțea este de fapt numele boierului, clucerul Colțea Doicescu, de la care s-a cumpărat locul, spitalul acesta ar fi fost firesc să poarte numele de Cantacuzino) și biserica din piatră; construcția spitalului s-a făcut după modelul Ospedale de S. Lazzaro e Mendicanti din Veneția, unde se documentase ctitorul său care mai vizitase așezăminte spitalicești în Egipt și la Viena.
- Stolnicul Constantin Cantacuzino, om politic al epocii, a fost și un istoric de factură modernă (superior lui Miron Costin după aprecierile lui Al. Piru), umanist și evoluționist convins, sub spiritul lui Heraclit, întocmește cea dintâi hartă geobotanică a țării, fiind un pasionat și al științelor naturii. Scrie o istorie a Țării Românești în care argumentează temeinic unitatea de neam și de limbă a românilor din cele trei țări, prefigurând marea Unire ce se va realiza abia peste două secole;
- Cantacuzinii erau înrudiți cu personalități domnitoare care erau și oameni de cultură – Neagoe Basarab și Dimitrie Cantemir, cu alți făuritori ai culturii și civilizației în țara noastră – Ion Neculce, mama sa fiind o „cantacuzină“, înrudiri prin alianțe cu familiile Ghica, Șuțu, Slătineanu, Carp, Sturza.
- Vornicul Constantin Cantacuzino, pe lângă reformele sanitare și de salubritate pe care le-a înfăptuit, a încurajat și dezvoltarea teatrelor, fiind efor al teatrului din țara Românească. Fiul său, Grigore, moștenește interesul pentru teatru al tatălui său și devine în două rânduri director general al teatrelor, traducând și mai multe piese.

REPERELE BIOGRAFIEI ȘTIINȚIFICE ȘI ÎNDEOSEBI CULTURALE

Ion Cantacuzino se naște la 13 noiembrie 1863, fiind al cincilea copil, singurul băiat, precedat de patru fete și succedat de alte trei, ca fiu al lui Ion C. Cantacuzino și al Mariei (născută Mavros).

Se formează într-o atmosferă de aleasă cultură și bun gust artistic îndrumat de mama sa, „o admirabilă cunoscătoare a literelor și a artei, în ce au mai înalt și mai rafinat“; toți copiii, împreună cu mama, cântă la pian și li se aduc profesori străini. Familia, adeptă a culturii clasice, îl învață pe viitorul savant și om de cultură, de la 8 ani, limbile greacă

și latină, temelia acelei culturi nobile și profunde care vor stârni admirația tuturor acelor care-l vor cunoaște pe Ion Cantacuzino.

Tânăr fiind, recită pasaje întregi din poezii grecești și latine și citește în original operele marilor medici ai antichității. Viitorul triplu licențiat în științele Naturii, Filosofie și Medicină se pasionează de natură, alcătuind insectare și ierbare, întocmai ca marii naturaliști Linné, Haeckel, Darwin, Rousseau și Goethe. Având și talentul de a desena și-l cultivă mai târziu și prin studiu la îndemnul mamei. Îi va fi util desenul, mai târziu, în munca de cercetare, când își va desena și colora singur ceea ce observa și cerceta la microscop. Exersând desenul în peniță va schița și mici peisaje și va deveni unul dintre cei mai pasionați și respectați colecționari de gravuri.

La 16 ani este trimis la studii în Franța și admis în cursul superior la prestigiosul liceu Louis le Grand, unde este coleg de liceu și va lega o strânsă și durabilă prietenie cu viitorul scriitor și umanist, Romain Rolland (Premiul Nobel pentru literatură în 1915). Printre prietenii săi se află viitori scriitori, critici de artă, muzicieni, artiști plastici, medici celebri. La stăruința mamei ia lecții suplimentare de engleză, germană, matematică și desen.

În 1883, la 20 de ani, cumpără și citește în original întreaga operă a lui Shakespeare, Chaucer, Milton, Byron, Dickens; e pasionat de teatru și scrie mamei sale despre piesele văzute; se juca în acea perioadă la Paris, Corneille – „Polyeucte“, Racine – „Britannicus“, Molière – „Les femmes savantes“; ascultă multă muzică de Berlioz; este la curent cu literatura țării și cere mamei sale să-i trimită proza și poeziile lui Vasile Alecsandri, poeziile lui Bolintineanu, proza lui Odobescu. Se pasionează de operele lui Flaubert și Loti.

În 1882 se înscrie la facultatea de litere și după trei ani își ia licența în filosofie. Optează definitiv pentru științele naturii – biologie, pentru care avea din copilărie o înclinație puternică și explică mamei sale care dorea să se dedice studiilor juridice ca tatăl său, această hotărâre, adăugând că țara are nevoie mai mult de dezvoltarea științei. La Paris se formează un cerc de români, viitori naturaliști – Ion Cantacuzino, Dimitrie Voinov, Emil Racoviță, Paul Bujor, la care aderă și alți români și francezi ce-și aveau loc de întâlnire în câteva cafenele pariziene celebre – Voltaire, Cluny, Soufflet.

În 1887 se înscrie la Facultatea de Medicină așa cum o făcuseră și alți naturaliști români – Dimitrie Brândză și Dimitrie Grecescu. Din anul doi este extern de spital și face stagii în marile spitale din Paris, Hotel Dieu, Charité, Cochin, Salpêtrière, Bicêtre, Trousseau. Se întâlnește cu Nanu Muscel

și Gheorghe Marinescu aflați și ei la Paris, la studii, în această perioadă.

Colindă muzeele, cercetează anticarii, vânzătorii de gravuri, pasiunea sa pentru artele plastice fiind la fel de mare ca cea pentru natură; este un obișnuit al Luvrului.

Între timp, terminând studiile medicale, după ce și-a apropiat experiența medicinei clinice ca extern și intern al clinicilor pariziene, se dedică cercetării științifice de laborator și devine colaboratorul, la Institutul Pasteur, al marelui Ilya Mecinikov.

Își ia doctoratul atât în biologie, cât și în medicină și desfășoară o intensă activitate de cercetare științifică în bacteriologie și imunologie.

Lucrează în laboratorul lui Lacaz–Duthiers, cu Racoviță și cu Jules Guiart viitorul parazitolog și istoric al medicinei, nerenunțând la pasiunea sa de biolog. Activitatea sa de cercetare se remarcă prin rigoare, simplitate în expunerea faptelor, exigență critică.

Referitor la calitatea de savant și cercetător a lui Ion Cantacuzino, Nicolae Iorga observa: „se joacă cu teoriile și jonglează cu ipotezele“.

În 1884, după susținerea tezei de doctorat în medicină sub conducerea lui Mecinikov (marele savant avea ascendență românească), „Cercetări asupra modului de distrugere a vibriunii holerice“, vine în țară, și la 31 de ani este numit profesor suplinitor la Facultatea de științe, la Iași; trece apoi, tot ca profesor suplinitor la București. De o mare generozitate, oferă consultații gratuite studenților și îi ajută pe săraci.

Despre marea sa bunătate, Tudor Arghezi, care era cunoscut pentru atitudinea neprietenoasă față de medici, dar care îl prețuia pe Cantacuzino scrie: „era de o bunătate copleșitoare și monstruoasă“ adăugând: „Profesorul nu s-a supărat niciodată pe nimeni. Poate că s-a supărat vreodată pe sine, că nu a fost destul de bun cu un om, care cerându-i o cămașă, a primit numai trei“; Nicolae Iorga aprecia la fel marea sa bunătate: „...era prea bun pentru ca să consimtă măcar a o recunoaște“.

Din 1901 se stabilește la București și din acest moment începe marea sa carieră de savant, de șef de școală, de fondator și organizator de instituții, de reformator sanitar, de om de cultură creativ și animator.

Se deplasează des în străinătate, alăturându-se mișcării în favoarea drepturilor omului.

Se lansează în lupta pentru apărarea sănătății națiunii; prepară serul antistreptococic (1904) și antidizenteric (1905).

Scoate în același an, împreună cu Ion Athanasiu, Revista Științelor Medicale.

Inițiază „Referatele de sâmbătă seară“, model de interdisciplinaritate și de școală, la care participau bacteriologi, fiziologi, fizicieni, chimiști, biologi, clinicieni, morfopatologi, medici veterinari.

Își asumă responsabilități pe plan național în domeniul sanitar – devenind director general al Serviciului Sanitar; în 1910 elaborează Legea Sanitară, cunoscută ca Legea „Cantacuzino“; înființează o rețea de sanatorii pentru tuberculoză, Depozitul Central de Medicamente, Societatea Română de Biologie, inițiază și conduce mari campanii anti-epidemice, devine ministru al sănătății și primește funcții pe plan internațional, reprezentantul României la Oficiul Internațional de Igienă Publică și în Organizația de Igienă a Societății Națiunilor Unite. Iuliu Hațieganu l-a numit „medicul curant al întregii națiuni române“.

Dar marea sa realizare rămâne crearea „Institutului de Seruri și Vaccinuri“ care-i va purta numele (4 aprilie 1921) instituție științifică de prestigiu, inclusiv internațional, și în egală măsură, cum voi demonstra în continuare, un iradiant focar de cultură.

Ion Cantacuzino și artele plastice

Intre multele sale talente pe care le va cultiva și desăvârși la nivele care îi uimeau pe cei ce l-au cunoscut, se afla și talentul de a desena.

La îndemnul mamei sale a luat lecții de desen în perioada petrecută la Paris, capitala mondială a artelor plastice, laboratorul de curente novatoare în pictură care era în plină efervescență la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX.

Își va folosi această aptitudine în cercetare, desenându-și singur cu precizie științifică imaginile microscopice, planșele, ilustrațiile la lucrările științifice, folosind nu numai desenul, ci și culoarea, cu un simț cromatic deosebit, deși el va iubi mai mult gravura, jocul alb/negru fiind mai aproape de rigoarea științifică specifică cercetării. De altfel, atunci când el însuși schița un peisaj, un colț din natură, o făcea în peniță.

Printre prietenii săi se aflau și pictori, sculptori și graficieni francezi ai acelei epoci.

În cadrul programului său de apropiere al celor două țări, Franța și România, pe calea, în primul rând a unor punți culturale dar și științifice – înființează societatea „Amicii Franței“ și „Institutul Francez de înalte studii“, (la București în 1923) realizează cu ajutorul inițierii și organizării a două mari evenimente artistice în capitalele celor două țări, cunoașterea reciprocă a artelor plastice.

Mai întâi, la București, o amplă expoziție, vernisată în anul 1923 „*Portretul în gravura franceză*“

și, în anul 1925, la Paris, la celebrele Galerii „Jeu de Paume“, un eveniment artistic cu un mare ecou printre iubitorii de arte plastice din Franța, dar îndeosebi, un mare serviciu adus artelor plastice românești care sunt cunoscute în capitala culturii, printre cei mai reprezentativi creatori ai săi în cadrul primei „*Expoziții de pictură românească*“. A adus la Paris piese valoroase din colecția sa.

Având cunoștințe depline în artele plastice, în pictura românească, face selecția lucrărilor și prezentarea în catalogul expoziției, a unui text scris cu înaltă competență, care demonstra că savantul erudit și profesorul șef de școală nu avea doar un gust estetic rafinat, ci era un mare critic de artă, cu o mare cultură estetică. Din păcate, multiplele sale angajări nu i-au permis să ne lase prea multe scrieri și în acest domeniu. A excelat însă prin inițiative, a organizat expoziții, a colecționat, realizând colecții valoroase, selectate cu gust și a făcut donații muzeelor, a înființat și sprijinit grupări artistice, a încurajat, a susținut material și a lansat artiști plastici puțin cunoscuți care se aflau la începutul carierei, certificându-le consacrarea.

Succesul expoziției de pictură românească de la „Jeu de Paume“, Galeriile din grădina Tuilleries din vecinătatea Luvrului, a fost demonstrat și de durata puțin obișnuită a acestei expoziții, care a rămas deschisă o perioadă de peste două luni, între 25 mai și 1 august.

În prefața de prezentare din catalogul expoziției, Ion Cantacuzino, în ipostază aici de sensibil și competent critic de artă, introduce idei și concepte privind specificul picturii românești; astfel, el argumentează asupra ideii că „pictorul român este înainte de toate un colorist“... „...are gustul tonurilor frumoase, al nuanțelor fine și al eleganței în formă“; subliniază de asemenea „realismul“ picturii românești, dominant în acea epocă, aderența pictorilor români la diferitele curente (impresionism, expresionism, abstracționism, suprarealism și altele) producându-se mai târziu.

Savantul-critic de artă își potențează sensibilitatea artistică cu rigoarea științifică. Leonardo da Vinci care a realizat cea mai genială sinteză între știință și cultură, sinteză creativă nemaiaținsă de nimeni până astăzi, observa: „pictura ca știință este fiica legitimă a naturii“.

Reputația sa de colecționar de gravuri este atât de mare, încât i se solicită să aducă lucrări de fiecare dată când o expoziție este consacrată acestei specii a artelor plastice la Paris, ca și în alte orașe ale Europei.

Dincolo de pictură, de gravură este interesat și de alte forme de manifestare a artei plastice, ca de

pildă ceramica și faianța din care colecționa și deținea piese unice prețioase. Lucrări în aquaforte de Rembrandt și de Durer puteau fi admirate în colecția sa. S-a considerat că pasiunea sa pentru gravură deschidea căi de înțelegere a comportamentului său ca om de știință.

Obosit, seara se destindea privind și gravurile și mângâind clapele pianului.

Cabinetul său de lucru se prezenta într-o „neorânduială” doar aparentă, pentru că tablourile și gravurile răspândite peste tot, pe birou, pe pereți, pe jos printre cărți rare, era un cadru stimulat, alcătuită o atmosferă elevată, propice stimulării intelectuale creative, și, în același timp, de relaxare și de reverie.

Era deosebit de sensibil la pictura impresionistilor (Monet, Manet, Renoir, Degas, Sisley) fiind mândru că putuse achiziționa tablouri ale acestora, pe care le arăta cu satisfacție prietenilor. Este cunoscută bucuria cu care l-a invitat pe scriitorul francez René Benjamin să-i arate un splendid tablou de Sisley.

O prietenie durabilă l-a legat de marele critic de artă francez Henri Focillon, invitat frecvent în România, prezență familiară printre colaboratorii săi de la Institut.

Focillon, grație prietenului său, a devenit un mare cunoscător și iubitor al artelor plastice românești.

Henri Focillon (1881-1943) strălucit reprezentant al culturii franceze, mare istoric și critic de artă, a fost și un mare prieten al românilor; tatăl său artist, gravor, acvafortist primea în casă prieteni de talia unor Rodin, Cezanne, Bracquemond, ceea ce va contribui la educarea și atracția spre artă a fiului său.

Îl cunoaște la Lyon, unde era profesor de Istoria Artei, pe tânărul George Oprescu aflat pe atunci la studii, care, relativ la această întâlnire, își va aminti: „La berăria din Lyon n-am câștigat un prieten numai eu, ci și țara mea”.

La invitația lui Oprescu, Focillon vine în România și devine și el un obișnuit al cercului de artă de la Institut.

Cunoscând apoi România și amintindu-și de prietenii pe care îi avea aici – Ion Cantacuzino, N. Iorga, Emil Racoviță, Vasile Pârvan, C. Ionescu-Mihăiești, G. Oprescu, va mărturisi că se considera „Compatriotul spiritual al unora dintre oamenii cei mai compleți pe care i-a fost dat să-i cunoască și să-i iubească”. Este ales membru de onoare al Academiei Române; H. Focillon merită să fie pus alături de alți mari prieteni francezi ai României – Jules Michelet, Edgar Quinet, Aristide Briant, Paul Morand.

„El iubea pictorii țării sale, afirma marele critic de artă francez, referindu-se la Ion Cantacuzino și

câteodată, descoperind un mare dăruit, îi impunea dorința de a se dezvolta și de a se îmbogăți și dăruindu-i toată prietenia, îl înălța la demnitatea talentului”.

Adună de prin Europa un număr impresionant de desene, gravuri, uleiuri ale artiștilor din ultimele patru secole.

Printre acestea, lucrări ale maeștrilor italieni ai Renașterii și ai secolului al XVII-lea, apoi Durer, Grunewald și Rembrandt, Delacroix și Daumier, Signac, Lorrain, Monticelli și aproape toți impresionistii.

Colecționează sculpturi și stampe japoneze și, evident, pictură românească și creație de artă folclorică.

Și-a format colaboratorii nu numai în spiritul științific al cercetătorului pe care exemplul său îl ilustra cu strălucire, dar și în spiritul dragostei pentru cultură, pentru arte, fiindcă personalitatea sa iradia un sincretism rezultat din confluența a trei arte majore, pictură, muzică și literatură.

Își invita colaboratorii la expoziții și concerte. Și-a luat adesea pe unii dintre cei mai apropiați, Ionescu-Mihăiești, Gorăscu, Baroni la manifestările muzicale de la Bayreuth.

Școala medicală de cercetare de la Institut devine și un focar de cultură care își va răspândi lumina asupra vieții culturale a capitalei și a țării.

Organiza întâlniri periodice ale colaboratorilor săi cu artiștii.

Prin anii '60, criticul de artă acad. prof. G. Oprescu, care se revendica de la grupul de la „Cantacuzino”, a menționat într-un articol din „Contemporanul” ceea ce a numit „Grupul de artă de la Cantacuzino”.

Era o mențiune în treacăt, pe care subsemnatul și-a propus s-o studieze, s-o adâncească și evident să facă să fie mai bine cunoscut acest moment al istoriei culturii, rezultat din prietenia creativă a oamenilor de știință cu oamenii de artă.

Rodul cercetării implicării în cultura românească a lui Cantacuzino și a colaboratorilor săi, focarul iradiant de cultură pe care l-a reprezentat institutul, a făcut obiectul unei comunicări prezentate în anii '70 la o Conferință Națională a Societății de Istoria Medicinii, a cărei tematică sugerată de subsemnatul, (și acceptată) a fost: „Medicina și Cultura”. Comunicarea s-a intitulat „Grupul de artă de la Cantacuzino”, sintagmă lansată de acad. G. Oprescu, cum am arătat într-un articol din „Contemporanul”.

Asupra unor constatări expuse în această comunicare voi stăruie în cele ce urmează.

Cu același prilej însă, am identificat o altă implicare în cultură a lui I. Cantacuzino ignorată, pe care am încercat s-o aduc la lumină în cadrul unei

comunicări la o sesiune a Universității Populare din București de la Sala Dales, comunicare tipărită integral în volumul sesiunii: „Ion Cantacuzino, inițiatorul unei Universități Populare“; concomitent și independent de Nicolae Iorga, a inițiat împreună cu Spiru Haret și C.I. Istrati o Universitate Populară.

Competența sa în artele plastice este apreciată și de alte personalități de peste hotare: Emilio Lavagnino, profesor de istoria artei, directorul Galeriei de Artă din Roma se arată entuziasmat de cultura și priceperea sa în artele plastice.

Academicianul francez J. Magrou: „Ion Cantacuzino nu are nimic comun cu acei cercetători specializați. *Artist*, savant și *litterat*, (subl. noastră) el aparține șirului marilor umaniști de odinioară ...“

Marele clinician francez Emile Sérgent: „Cantacuzino n-a fost numai un mare savant, ale cărui lucrări vor rămâne clasice; el a fost de asemenea un mare artist, un superb creator de artă“. (subl. noastră)

George Mouriquand: „...căci marea școală științifică pe care el a fondat-o nu a fost numai o școală științifică în sensul strict al cuvântului ci și un *viu mediu de cultură generală* (subl. noastră). Toți colaboratorii săi până la cei mai umili, antrenați de maestru, iubesc arta, literele, cărțile“; rânduri publicate la moartea sa în *Lyon Medical*, nr. 16, 1934.

George Oprescu, criticul de artă legat de grupul de la Institut, scria în 1934: „nu cred să fie om în țară care să cunoască mai bine și mai sistematic muzeele europene cele mai mari dar și cele mai mici“. „Erudiția sa în artă“, continuă criticul, „era un obiect de uimire pentru specialiști, mai ales când era vorba de explicarea și descrierea unei gravuri“.

Colecția sa de ceramică este unică; el aduce adevărate comori, piese de ceramică de Rouen, Nevers, Marseille și Strasbourg.

„Ansamblul obiectelor de artă – tablouri, gravuri, ceramică ș.a.“, notează tot G. Oprescu, „este nu numai unic în România, dar excepțional în orice țară ni l-am închipui“.

Înființează și sprijină grupări artistice, oferind cadru de afirmare pentru tinerii artiști. La Iași: „Arta Română“ reunește tineri pictori care luptă contra convenționalismului academic și prima expoziție a acestei grupări se deschide sub patronajul său, în 1918.

Împreună cu pictorul J. Al. Steriadi și colecționarul H. Fischer-Galați inițiază în 1916 societatea „Graphica“ care a desfășurat o prodigioasă activitate de educație estetică și cunoaștere a artei universale, organizând expoziții importante cu gravuri celebre.

Sprijină muzeele și donează din colecția sa lucrări; o astfel de donație a făcut-o către Muzeul „Toma Stelian“, la care era președinte al Consiliului Artistic; donațiile sale îmbogățesc acum tezaurul Muzeului de Artă al României.

Descoperă și lansează artiști de talent, unul dintre aceștia fiind Dumitru Ghiață. Laborant la institut, va deveni marele pictor de mai târziu. Îl trimite pe socoteala sa la perfecționare, la Paris.

O pleiadă de pictori, critici de artă și literați sunt atrași de personalitatea sa, sunt sprijiniți și constituie ceea ce s-a numit *Grupul de artă de la Cantacuzino*. Alături de Dumitru Ghiață se aflau Theodor Pallady, G. Petrașcu, Jean Al. Steriadi, Camil Ressu, Ștefan Popescu, Corneliu Medrea, George Oprescu, colaboratorii săi, George Magheru poet și dramaturg, Ionescu Mihăiești, Mihai Ciucă, M. Iliescu, reputați colecționari prietenii francezi, Henri Focillon, René Benjamin, André Lavrillier.

Sub influența lui Ion Cantacuzino și alți colaboratori și apropiați ai săi printre care, C. Ionescu-Mihăiești, Mihai Ciucă, George Oprescu, M. Iliescu și-au constituit colecții de artă, donate ulterior muzeelor.

C. Ionescu-Mihăiești era și un pasionat bibliofil; colecția sa de carte rară, ilustrată, a lăsat-o în întregime cabinetului de Stampe al Bibliotecii Academiei Române regăsindu-se astăzi în cea mai mare parte la Muzeul de Artă al țării.

Mihai Ciucă, profesor, bacteriolog de renume mondială, cunosător de artă a lăsat și el colecțiile sale Bibliotecii Academiei.

Colecționarii îndeplinesc un rol cultural important. Ei adună opere de artă cumpărate prin cheltuieli personale, le conservă și în final cei mai mulți le donează muzeelor, îmbogățind zestrea artistică a acestora.

George Oprescu pătrunde în „grupul de la Cantacuzino“, adus de prietenul său din copilărie Ionescu-Mihăiești. Cercul din jurul profesorului a contribuit la îndrumarea sa spre studiile de artă.

Theodor Pallady era în răstimpurile petrecute în țară (fiindcă mult timp s-a aflat la Paris, legat de prietenia, între alții, a lui Henri Matisse) oaspete al grupului de la „Cantacuzino“.

Ion Cantacuzino părăsește natura, patria, arta, familia, prietenii și discipolii săi în 1934 în urma unei pneumonii contractată la înmormântarea lui I.G. Duca.

Moartea sa este deplânsă în întreaga țară prin voci ale marilor personalități, cât și peste hotare.

Nicolae Iorga: „Fără gestul lui, viața intelectuală a țării va fi ceva mai îngustă și simțitor mai rece“.

„Cugetarea sa atingea toate domeniile științei și toate înfățișările frumuseții“...

„Când intra într-o instituție veche, temelile ei de arhive putrezite se clătină; când creă o instituție nouă, la focul lui, oamenii diverși se uneau ca metalele potrivnice“ (George Magheru, elev și colaborator la institut al profesorului, medic scriitor).

„Lucrările sale științifice nu reprezintă decât unul dintre aspectele activității sale intelectuale, ele purtând marca tendințelor universale ale spiritului său“. (J. Magrou)

„Profesor în înțelesul cel mai înalt al cuvântului, profesorul Cantacuzino a știut să insufle elevilor săi, cărora le-a dat cea mai desăvârșită pregătire tehnică, nobila pasiune a cercetării științifice, unită cu prețuirea operelor de artă. Trăind zi de zi în mijlocul elevilor săi reușise să creeze pe malul Dâmboviței, la Institutul de seruri și vaccinuri, un loc de rară desfătare spirituală“. (Al. Rosetti – Reporter, 24.01.1934)

„Roux, Calmette, Yersin și Cantacuzino întruchipează cele patru mari figuri ale familiei pasteuriene“. (Noel Bernard de la Institutul Pasteur)

„Un model și o țintă de educație în cultura românească“. (Tudor Arghezi) Cuvântare rostită la Radio la 19 ian. 1934

Nota

Redactarea acestei expuneri a avut la bază preocupările autorului, studii, comunicări științifice, articole publicate începând cu anii '70, „Grupul de Artă de la *Cantacuzino*“, și „*Ion Cantacuzino, fondator al unei Universități Populare* (concomitent și independent de cea fondată de Nicolae Iorga)“ fiind printre cele mai importante și mai ample. Bibliografia a inclus, în primul rând, monografia lui Petre Tăutu, apărută în 1965 la Editura Tineretului, colecția „Oameni de seamă“, colecția revistei „Viața Românească“ („Fragmente de jurnal intim“, 1936), multe alte articole răspândite în diverse periodice de știință și cultură apărute după moartea profesorului.

În actualitate

- Etiologia spondilitei anchilozante (SA) rămâne încă incomplet cunoscută. Citokinele, proteinele solubile cu roluri specifice